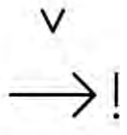
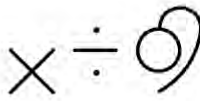

Min tur 	Bra / Dåligt 	Visa intresse 	Utrop
Före mening 	Säga ja 	Tveka 	Säga nej
Efter mening 	Hälsa 	Tacka 	Reparera/Ändra

organisation av snabb- fraser

Struktur för snabbfraser

Baserad på ord som är vanliga i samtal

Rapport inom projektet Mitt liv, mina ord

Bitte Rydeman 2019-12-06

Struktur för snabbfraser

Innehållsförteckning

Idéer från två arvsfondsprojekt.....	3
Dessa delar behövs i ett vokabulär för samtal	3
Skapa nytt.....	4
Uttryck för aktiviteter och olika samtalsämnen.....	5
Snabbfraser	5
Mer om snabbfraser.....	6
I ett samtal turas vi om att prata	7
Min tur.....	8
Grammatik.....	8
Grammatik för samtal	9
Före mening.....	10
Efter mening.....	11
Hälsa	11
Tacka.....	12
Ändra / Reparera.....	12
Bra / dåligt.....	13
Visa intresse.....	13
Utrop	14
Säga ja.....	14
Säga kanske	15
Säga nej	15
Underlag för fortsatt arbete.....	15
Referenser	16
Copyright för bildsymboler.....	16
Kontakt	17

Struktur för snabbfraser

Den här rapporten handlar om ett utkast till struktur för snabbfraser för samtalshjälpmedel. Strukturen och de olika orden och fraserna är baserade på ord som är vanliga i samtal. Förslaget bygger på forskning om vilka ord som vi brukar använda när vi pratar med varandra och på erfarenheter från personer som är vana att använda hjälpmedel för att kommunicera.

Idéer från två arvsfondsprojekt

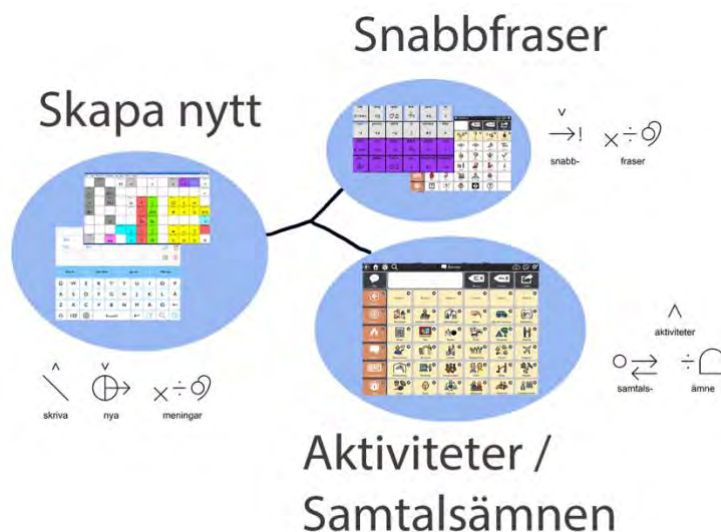

Idéerna kommer från två olika arvsfondsprojekt. Det ena hette **Ord i rättan tid** och pågick mellan 2005 och 2008.

Du kan läsa mer om det på webben på **kommed.nu** och i skriften "Färdiga fraser i samtalshjälpmedel – bakgrund till programmet Frasse".

Det andra projektet heter **Mitt liv, mina ord** och det startade hösten 2018 och håller på fram till sommaren 2021. Du hittar skriften Färdiga fraser i samtalshjälpmedel på projektets hemsida **mittliv-minaord.se**, under rubriken Idéer om ord och vokabulär.

Dessa delar behövs i ett vokabulär för samtal

Det finns tre olika delar som man har nytta av i sitt samtalshjälpmedel, när man ska använda det för att samtala med andra. Den här bilden visar de tre delarna.

Det allra viktigaste är att man har möjlighet att skapa nya uttryck för det man vill säga. Det kan man göra genom att skriva med bokstäver på ett tangentbord, eller kombinera bildsymboler till fraser eller meningar.

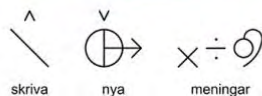
Det är det som menas med **Skapa nytt**, till vänster i bilden.

Vissa saker som man vill kunna säga lite extra snabbt, eller som man vill berätta om många gånger kan man göra iordning i förväg och spara på en särskild plats i sitt samtalshjälpmedel. Det är det som menas med **Aktiviteter / Samtalsämnen** som visas längst ner till höger i bilden.

En särskild sorts uttryck är det som kallas **Snabbfraser**. Det handlar om snabba uttryck för att säga vad man tycker, reagera på vad andra har sagt, eller hantera samtalet. Snabbfraser är det som visas högst upp till höger i bilden.

Skapa nytt

Skapa nytt

Vi ska nu titta lite närmre på det tre olika delarna som jag nämnde i förra bilden.

Skapa nytt är ju den allra viktigaste delen. Det är viktigt att kunna säga vad som helst, att kunna skapa helt nya uttryck. Det kan man göra genom att skriva med bokstäver, eller genom att bygga meningar med hjälp av symboler.

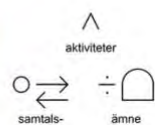
Man kan också kombinera olika sätt och använda ordprediktion, meningsprediktion, förkortningsexpansion och andra metoder för att kunna skriva snabbare.

Skapa nytt - exempel

Här är några exempel på hur hjälpmedel kan ge möjlighet att Skapa nytt. Längst till vänster visas en förstasida i programmet **Snap + Core first**. Med det programmet kan man bland annat skapa meningar med bildsymboler. Högst upp till höger visas hur en meny kan se ut i programmet **Mind Express**, för en användare som använder symbolsystemet Bliss för att kunna skapa meningar. Och längst ner till höger visas ett tangentbord för appen **Predictable**, där man kan skriva med bokstäver, men också använda olika typer av prediktion för att snabbare få fram de ord man vill skriva eller säga.

Uttryck för aktiviteter och olika samtalsämnen

Förutom att kunna skapa nytt, kan man också ha nytta av sparade uttryck som kan användas i olika aktiviteter eller samtalsämnen. Det gäller då ofta förberedda uttryck för sådant man behöver säga snabbt eller många gånger.

Aktiviteter / Samtalsämnen

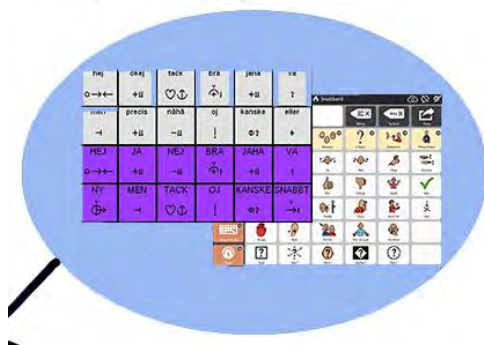
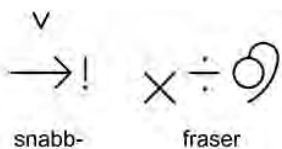
Det kan till exempel handla om att berätta om sig själv, något man varit med om, eller frågor man vill ställa ofta. Det kan också handla om att förbereda vad man vill säga i en viktig aktivitet, som ett läkarbesök, eller ett bankärend.

Då vill man dels komma ihåg allt man vill berätta eller få svar på, dels kunna få fram det snabbt utan att doktorn eller bankpersonalen ska behöva vänta på att man skriver varje mening. Det kan också handla om sånt som att beställa pizza, beställa färdtjänst, prata om fritidsintressen, hålla föredrag och att delta i olika aktiviteter.

Här är ett exempel från programmet Snap + Core First, där man har en mängd förberedda ämnen som kan anpassas så att de stämmer med vad en specifik användare vill säga.

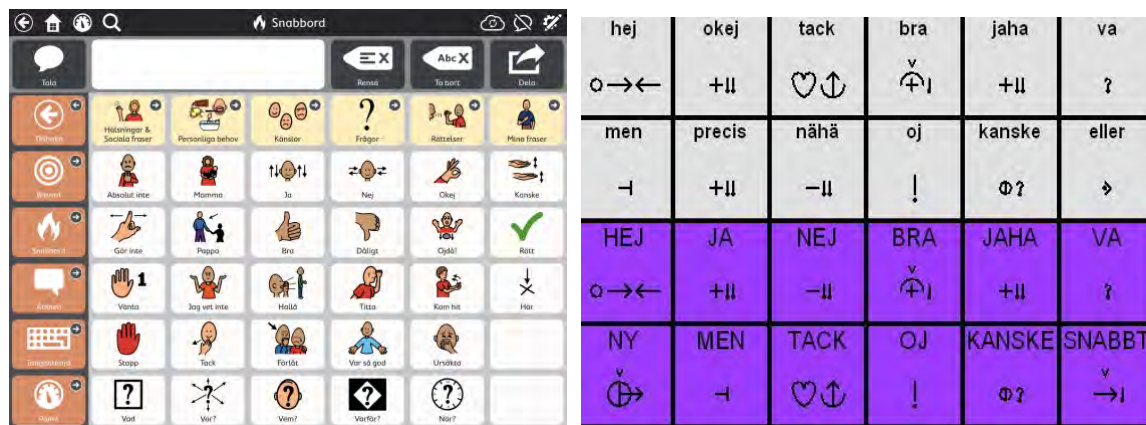
Snabbfraser

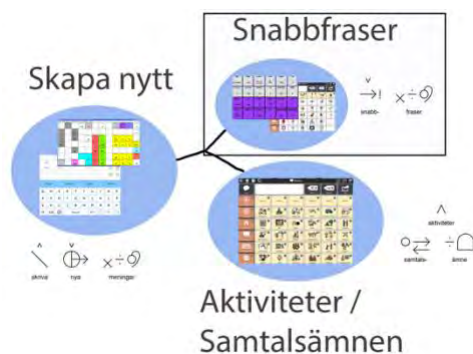
Snabbfraser skiljer sig från de mer aktivitets-specifika fraserna som jag nämnde nyss, genom att de är uttryck som man har nytta av i många olika sammanhang.

De behöver vara lätta att komma åt snabbt, som komplement till att skriva eller prata om ett särskilt samtalsämne.

Snabbfraser gör det lättare att delta i samtal – de är typiska för när man pratar med varandra. Vissa uttryck är särskilt bra när man vill reagera snabbt på vad någon annan har sagt. Andra uttryck handlar om att ta sin tur i samtalet, eller lämna över turen att prata till någon annan.

Här är några exempel på upplägg för snabbfraser. Till vänster är snabbfraser i programmet Snap + Core First. Till höger är en meny för snabbfraser från ett vokabulär som kallades Frasse, som testades i projektet Ord i rätten tid.

Så, alla de tre delarna behövs i ett kommunikationshjälpmedel för samtal: Skapa nytt, Aktiviteter eller Samtalsämnen och Snabbfraser.

Nu ska vi koncentrera oss på vad man särskilt kan ha snabbfraser till.

Mer om snabbfraser

Här är ett förslag till meny för snabbfraser.

Det här upplägget är baserat på ord och uttryck som är vanliga i samtal. De flesta togs fram inom projektet Ord i rätten tid, men kategorin reparera eller ändra har tillkommit i samarbete med deltagare i projektet Mitt liv, mina ord.

Min tur 	Bra / Dåligt 	Visa intresse 	Utrop
Före mening 	Säga ja 	Tveka 	Säga nej
Efter mening 	Hälsa 	Tacka 	Reparera/Ändra

Bildsymbolerna i upplägget är hämtade från bildstod.se

Kolumnen längst till vänster är lite speciell, för den handlar om att ta sin tur i samtalet och att börja och avsluta en mening på ett sätt som är särskilt för samtal. Jag har kallat kategorierna för Min tur, Före mening och Efter mening.

De andra kategorierna är på rad ett: Bra eller dåligt, Visa intresse och Utrop. På rad två: Säg ja, Tveka och Säg nej. På rad tre: Hälsa, Tacka och Reparera eller ändra.

Min tur min tur	Bra / Dåligt bra eller dåligt	Visa intresse visa intresse	Utrop utrop
Före mening före mening	Säg ja säg ja	Tveka säg kanske	Säg nej säg nej
Efter mening efter mening	Hälsa hälsa	Tacka tacka	Reparera reparera

Här är samma meny som i förra bilden, fast illustrerad med blissord istället för bildsymboler.

I projektet Ord i rättan tid pratade vi med deltagarna som använde bliss om hur de såg på att använda andra typer av bildsymboler i vissa sammanhang. Det visade sig att flera kunde tänka sig att använda andra typer av symboler som komplement till Bliss, till exempel i den här typen av meny. Jag ville ändå visa den med blissord, så att de som läser bliss skulle kunna välja själva.

I ett samtal turas vi om att prata

En sak som är typisk för samtal är att vi brukar turas om att prata.

Bilderna visar hur pojken börjar prata, sedan pratar flickan, och sedan blir det pojkens tur igen. Man brukar säga att den som pratar är den som har ordet.

Ibland när man pratar med varandra kan man behöva visa att Nu är det min tur att säga något. Det är särskilt viktigt eller användbart när man är i en grupp där många pratar.

Min tur

När man vill visa att Nu är det jag som vill säga någonting, det som vi kallar för att ta sin tur i samtalet, kan man ha nytta av de uttryck som finns under rubriken Min tur.

- Ett ögonblick
- Får jag tillägga här
- Jag ska ta fram vad jag ska säga. Det kan ta en liten stund.
- Jag vill säga nåt
- Kan man få avbryta lite?
- Är det min tur nu?
- Som jag sa
- Som sagt var
- Kan du hjälpa mig?

Precis som för alla de andra kategorierna som vi ska titta på, så är detta exempel som varje användare behöver ta ställning till om man vill ha i sitt hjälpmedel. Är det så här jag vill uttrycka mig, eller vill jag säga på något annat sätt? Vill jag ha fler eller färre uttryck att välja på?

Det kan vara intressant att veta att alla de här uttrycken, utom "Jag ska ta fram vad jag ska säga. Det kan ta en liten stund." är sådana som spelats in i samtal där människor pratat med varandra, utan hjälpmedel. Några av dem är mycket vanliga, särskilt Ett ögonblick, Som jag sa och Som sagt var.

Grammatik

Innan vi går in på de andra kategorierna av Snabbfraser ska vi prata lite om **grammatik**.

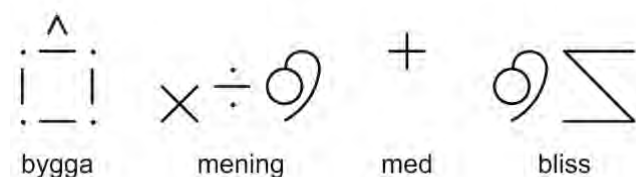
Grammatik är regler för hur man böjer ord och sätter samman dem till meningar.

Grammatik styr bland annat hur vi bygger meningar med bliss och en blisskarta är indelad i olika ordklasser.

De blå blissorden handlar om personer och många av dem är av en ordklass som kallas pronomen. Det betyder "istället för namn" och är ord som jag, du, han, hon, vi och de.

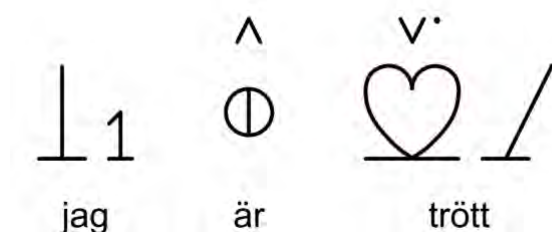
Standardblisskarta

De blissord som finns i det vita fältet är småord av olika slag, de röda är aktivitetsord eller verb, de gröna är adjektiv eller adverb och innehåller bland annat ord för känslor. De gula blissorden är substantiv och här finns det ord som handlar om kroppen, mat, dryck, kläder, saker, fordon, platser, tid och mycket annat.

Bygga mening med bliss, skrivet med blissord

Så som blisskartan är utformad gör det lätt att skapa meningar, genom att välja ord från de olika kategorierna så att de bildar en mening. Om man till exempel vill blissa *Jag är trött*, så väljer man *jag* från den blå kategorin, *är* från den röda och *trött* från den gröna.

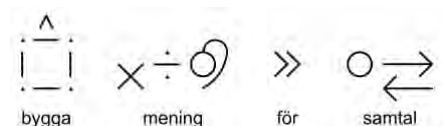

Jag är trött, skrivet med bliss

Här ser ni meningen Jag är trött skriven med bliss, längst ner till höger på sidan.

- När vi skriver är det viktigt att skriva fullständiga meningar.
- Vi måste tänka på i vilken ordning orden kommer.
- Det finns också många regler för hur vi får böja orden.

Grammatik för samtal

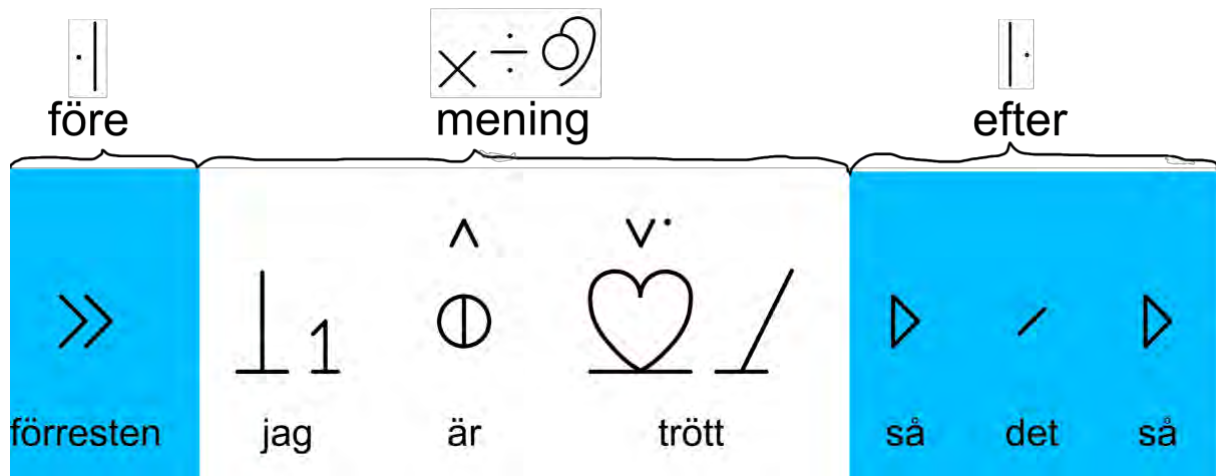
Något som man ofta inte tänker på är att det finns en särskild sorts **grammatik för samtal**. Mycket är likadant som när vi skriver – svenskans grammatikregler gäller på samma sätt antingen vi pratar eller skriver, men när vi talar gör vi några saker till.

- När vi talar behöver vi visa att **”nu kommer jag att säga något”**.
- Ibland vill vi visa att det vi ska säga **hänger ihop med något vi sa tidigare**.
- När vi pratat färdigt **lämnar vi ofta över ordet** till någon annan.

Därför kan vi **börja** med att säga ord som *”förresten”*, *”som jag sa”*, eller *”alltså”*. Sen säger vi det vi har tänkt säga.

Mot slutet av en mening kan vi säga ord som *”eller”*, *”eller nåt”*, *”tycker jag”*, eller *”va”*. Då visar vi att vi vill att någon annan ska ta över eller svara.

Här är ett exempel på hur man kan vilja rama in en mening som "Jag är trött", så att man säger "Förresten, jag är trött, så det så". Jag har markerat det som kommer före och efter "Jag är trött" med blått.

Förresten, jag är trött, så det så, skrivet med bliss

Det som kommer precis **före** meningen, i det är fallet ordet "förresten", brukar språkvetare kalla för "**förfält**".

Det som kommer mot slutet eller **efter** meningen brukar kallas för "**efterfält**". I det här fallet uttrycket "så det så".

Före mening

Här är några exempel på sånt man kan säga **först**, innan man säger en mening.

- Men
- Alltså
- Förresten
- Som sagt
- Jag undrar
- Vänta lite
- Och så
- Jag tänkte
- Jag menar
- En annan grej
- I alla fall
- Då ska vi se

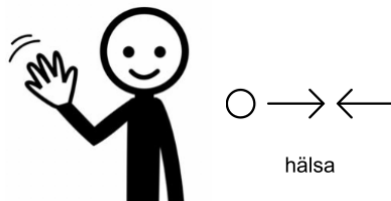
Efter mening

Här är några exempel på sånt man kan säga sist, efter att man har sagt en mening.

- Väl
- Bara
- Hoppas jag
- Tror jag
- Om det kan gå för sig?
- Vad tycker du?
- Vet du det?
- Eller vadå?
- Eller nåt
- Eller
- Är du snäll

Hälsa

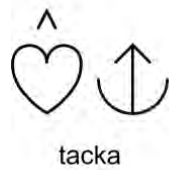
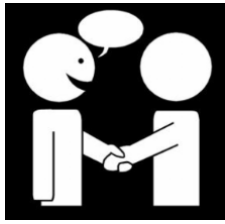
Det vi har pratat om hittills är sådana uttryck som används i början och slutet av en mening. **Början och slutet av ett samtal** är en helt annan sak. Särskilt sånt vi säger när vi träffas eller skiljs åt. Det är den typen av fraser jag räknar upp här och för enkelhetens skull samlar jag dem under rubriken **Hälsa**, eftersom de börjar med ord för att hälsa på varandra.

Det är uttryck som:

- Hej!
- Hallå!
- Hejsan!
- Tjenare!
- Vi ses.
- Hej då!
- Då säger vi så.
- Ha det så bra!
- Ha en trevlig dag.
- Trevlig helg.
- Lycka till!
- Kul att se dig!

Den här typen av uttryck kan vara mycket personliga och också bero på var man bor någonstans, hur gammal man är och vem man pratar med. Så här finns det stor anledning att ändra i listan och kanske också lägga till andra artighetsfraser som man vill använda. Detsamma gäller den här listan med uttryck som vi samlat under rubriken Tacka.

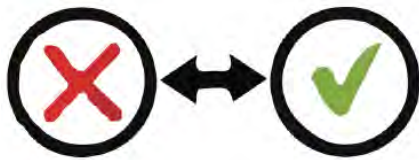
Tacka

Tacka innehåller sånt man kan säga när man vill **säga tack**, när man vill **svara** någon annan som har sagt tack till en själv, eller när man vill **gratulera** någon. Här finns uttryck som:

- Tack
 - Tackar
 - Tack ska du ha.
 - Tack så mycket
 - Tack så hemskt mycket!
 - Det var snällt
 - Tack för hjälpen.
 - Grattis!
 - Varsågod
 - Ingen orsak.
 - Det var så lite.
 - Det kan vänta.
-

Ändra / Reparera

Att det kan bli **fel** eller **missförstånd** i ett samtal är något som gäller alla. Men det kan vara särskilt viktigt att kunna ändra eller rätta till det som sagts när man använder hjälpmedel.

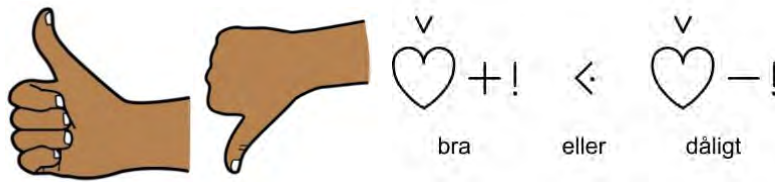
För ibland råkar man **välja fel ord**, **missa en bokstav**, eller så finns det man sa innan kanske kvar av misstag och talsyntesen upprepar allting igen. Då är det bra att snabbt kunna komma åt en fras som visar samtalspartnern att man inte menade det som hjälpmedlet sa nyss.

Och sen finns det förstås andra typer av reparationer av samtalet man kan behöva göra, på grund av olika typer av missförstånd.

Här är några exempel på sånt man kan säga när **något har blivit fel**:

- Så menade jag inte
- Det blev fel
- Jag hörde inte riktigt
- Vad sa du?
- Kan du säga det en gång till?
- Jag börjar om

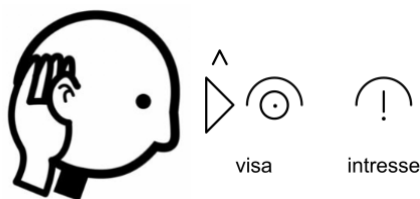
Bra / dåligt

Här är några exempel på sånt man kan säga när man vill kommentera något som man tycker är bra, roligt, dåligt eller tråkigt.

- bra
- jättebra
- perfekt
- häftigt!
- fantastiskt!
- sjysst
- sådär
- dåligt
- så hemskt
- så tråkigt
- så synd
- vilken otur

Visa intresse

26. Här är några exempel på sånt man kan säga för att visa sitt intresse, när någon annan har sagt något, eller medan någon annan håller på att prata.

- jaha
- jaha ja
- jäså
- det är ju det
- vad ska man säga
- jag vet
- det vet jag
- jag menar det
- nej men
- nähä
- tycker du?
- tror du?

Nånting som inte finns med i listan, men som många som pratar säger är ljud som

- mm
- ah
- öhö

Enda anledningen till att de inte finns med här är att det är jättesvårt för talsyntesen att säga dem på ett vettigt sätt. Det är också uttryck som kan sägas på många olika sätt och då betyda olika saker.

Utrop

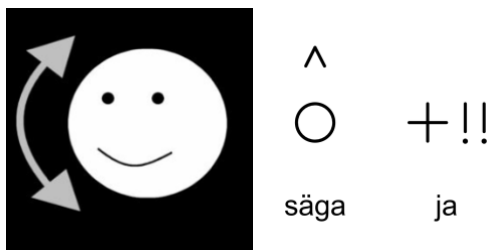

Här är några exempel på sånt man kan säga när man blir förvånad eller upprörd.

- fy!
- aj!
- det blev fel
- förlåt
- ursäkta
- herre gud!
- tusan också!
- usch!
- det var som fan
- oj då!
- nämen
- hoppsan!

Här finns det stort utrymme att ändra så man får med sina egna favorituttryck eller svordomar.

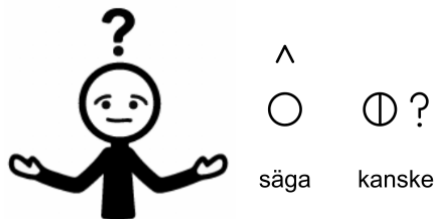
Säga ja

Här är några exempel på sånt man kan säga när man vill säga ja eller hålla med.

- Javisst
- Visst
- Absolut
- Precis
- Ja tack
- Jajamensan
- Jo
- Jajamen
- Just det
- Det är klart
- Verkligen
- Jag håller med

Säga kanske

Här är några exempel på sånt man kan säga när man är osäker på något.

- det tror jag
- jag tror inte det
- jag vet inte
- kommer inte ihåg
- det behövs inte
- det spelar ingen roll
- det beror på
- det kan man väl
- i och för sig
- kanske
- på sätt och vis
- kanske inte

Säga nej

Här är några exempel på sånt man kan säga när man vill neka, protestera eller beklaga något.

- Nej!
- Aldrig
- Nej tack
- Absolut inte
- Verkligen inte
- Det tycker jag inte
- Aldrig i livet
- Det är omöjligt
- Inte det
- Tyvärr
- Jag håller inte med

Underlag för fortsatt arbete

Vår förhoppning är att den här presentationen och sammanställningen ska fungera som underlag för fortsatt arbete. I projektet **Mitt liv, mina ord** kommer vi att arbeta vidare med ord och uttryck.

Min tur 	Bra / Dåligt 	Visa intresse 	Utrop
Före mening 	Säga ja 	Tveka 	Säga nej
Efter mening 	Hälsa 	Tacka 	Reparera/Ändra

Något som är mycket viktigt är också att anpassa de här idéerna efter varje användares önskemål och behov. Det kan gälla **hur många kategorier** det ska vara, **hur många uttryck** som ska finnas att välja på samtidigt och **vilka typer av bildsymboler** som ska användas om man ska ha några sådana.

Det kan också handla om vilka ord och fraser som ska skickas till skrivfältet och vilka som bara ska sägas av talsyntesen.

Referenser

- Anward, J. & Nordberg, B. (red.), (2005). *Samtal och grammatik*. Studier i svenskt samtalsspråk. Lund, Studentlitteratur.
- Rydeman, B. (2010). *Färdiga fraser i samtalshjälpmedel* - bakgrund till programmet Frasse. Rapport från projektet Ord i rättan tid, Föreningen Furuboda. Hämtad från <http://kommed.nu/ord-i-rattan-tid/>
- Rydeman, B. (2010). *The growth of Phrases. User-centred Design for Activity-based Voice Output Communication Aids*. Monographs in Linguistics 42. Department of Philosophy, Linguistics and the Theory of Science. Gothenburg University (monografi).
- Todman, J., Alm, N. (2003). Modelling conversational pragmatics in communication aids. *Journal of Pragmatics* 35, sid. 523 - 538.

Copyright för bildsymboler

- **ARASAAC**: Författare: [Sergio Palao](http://arasaac.org), Tillhörighet: [Aragon Government](http://arasaac.org), Hemsida: <http://arasaac.org>, Licens: [CC \(BY-NC-SA\)](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)
- **Sclera pictogram**: <https://www.sclera.be>. Licens: Creative commons 2.0.
- ARASAAC och Sclera pictogram är hämtade från bildstod.se
- **Blissorden** är hämtade från blissonline.se. För bliss gäller följande licens:
- **Blissresurser** baserade på BCI-AV (Blissymbolics Communication International - Auktoriserad Vokabulär) är licensierade under Creative Commons BY-SA (erkännande och dela lika). Baserat på arbete av Blissymbolics Communication International (BCI), tillgängligt via www.blissymbolics.org.

Kontakt

Bitte Rydeman
Certec, Lunds tekniska högskola
bitte.rydeman@certec.lth.se

Webbsida för projektet Mitt liv, mina ord:
<https://mittliv-minaord.se>